

Zeg maar

Taalpuristen hebben er een pesthekel aan. Opvoeders en leraren doen er helaas weinig aan om ze uit te bannen, en in de media zijn ze zo alledaags geworden dat het de meeste mensen niet eens meer opvalt. Ik heb het over het gebruik van stopwoorden: weet je, zeg maar, kwounegezegge, danhebikzwietsvan, opeengevenblik, afijn, dus ik zeg. Als je ze hardop achter elkaar uitspreekt, dan heb je al bijna een transcriptie van het typische voorbijgangersinterview waarmee het TV-journaal tegenwoordig de informatievoorziening op een toegankelijke manier probeert te verlevendigen. Ook wie regelmatig in het openbaar vervoer zit, is vertrouwd met deze onophoudelijke stroom van loos gebabbel, waarmee mensen aan het woord blijven zonder duidelijk verband met wat ze precies bedoelen.

Waarom gebruiken mensen stopwoorden? De omschrijving die Van Dale van het verschijnsel geeft lijkt mij om te beginnen in elk geval fout. Het meest gezaghebbende woordenboek van Nederland schrijft: 'Woord dat men te pas en te onpas bezigt als tussenvoegsel in de conversatie.' Dat klopt niet, want de clou van stopwoorden is nu juist dat ze per definitie *te onpas* worden gebruikt. Als ze 'te pas' worden gebruikt, dat wil zeggen waar het hoort en op de juiste manier, dan zijn het geen stopwoorden meer. Stopwoorden zijn te vergelijken met onkruid. Dat wil je niet in je tuin hebben omdat het onkruid is, en het heet onkruid omdat je het niet in je tuin wilt hebben.

Dus waarom strooien mensen al die nietszeggende woorden en uitdrukkingen door hun conversatie heen? Ik ben geen neurolingüïst, maar de meest eenvoudige verklaring lijkt mij te zijn dat spreektaal ontstaat tussen enerzijds het denken en anderzijds de situatie of personen waarop iemand met behulp van taal wenst te reageren. In een permanente wisselwerking tussen die interne en externe wereld vindt het onder woorden brengen van gedachten plaats. Het taalvormend vermogen van een individu moet als het ware voortdurend tussen beide heen en weer rennen. Soms gaat dat formulerend vermogen te langzaam, dan heeft de spreker een stopwoord nodig om zich wat extra tijd te gunnen voor het formuleren ('Tja', 'Dus', 'Uh', 'Afijn', 'Opeengevenblik'). Dan weer gaat het taalvermogen te snel, en moet de spreker nog een voorbehoud of vergoelijking toevoegen ('Nou ja', 'Bij wijze van spreken dan', 'Zeg maar', 'Weet je').

Dit verschijnsel van kunstmatig afremmen en accelereren in het menselijk functioneren doet zich niet alleen in het domein van de taal voor, maar ook bij ons handelend vermogen. Er bestaan niet alleen stopwoorden, zo zou je kunnen zeggen, maar ook 'stopdaden', dat wil zeggen handelingen die de bedoeling hebben de werkelijkheid te versnellen of juist te vertragen. Een voorbeeld van het versnellen is het beleggen van een persconferentie. Dan weet je zeker dat er vaart in de zaak komt, in het bijzonder door de interactie met de openbaarheid. Dat doe je dus alleen als je een eenduidige koers hebt uitgezet en voldoende zeker van je zaak bent. Wanneer je echter wilt afremmen, zodat de werkelijkheid een tijdlang ongestoord verder kan gaan, dan stel je een commissie in die de zaak grondig moet uitzoeken.

Stopdaden zijn net zo irritant als stopwoorden en ze zijn waarschijnlijk ook net zo onmisbaar. Het zijn bewuste of onbewuste technieken waarmee het menselijk brein zich instelt op de wisselende kansen en risico's in de omringende werkelijkheid. Als spreker in het openbaar, geïnterviewde voor de media en bestuurder of toezichthouder maak je er gebruik van, zonder steeds te beseffen welke redenering er achter zit. Net als bij lopen of fietsen. Zodra je je realiseert welke bewegingen je daarbij precies maakt, gaat er iets haperen. Zeg maar.

Uit: Maarten Asscher, *Kort geluk* (2019)

